

ΠΕΤΡΟΣ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ
ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ Α.Π.Θ.

ΤΟ ΜΗΝΥΜΑ ΤΗΣ Α΄ ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΗΣ ΣΥΝΟΔΟΥ ΣΗΜΕΡΑ

Γιορτάζουμε φέτος τήν επέτειο ενός πολύ μεγάλου γεγονότος για τή ζωή τῆς Ἐκκλησίας μας. 17 αἰῶνες πέρασαν ἀκριβῶς ἀπό τή σύγκληση τῆς συνάντησης τῶν Ἐπισκόπων ἀπό ὅλη σχεδόν τήν τότε Οἰκουμένη, γιά νά ἀντιμετωπίσουν τά προβλήματα τῆς ἐποχῆς τους. Καί ὅπως συμβαίνει μέ ὅλα τά γεγονότα τῆς Ἐκκλησίας μας, τό βάθος τῆς σημασίας τους δέν περιορίζεται στόν τόπο καί τή στιγμή πού συνέβησαν, ἀλλά ἐκτείνεται στόν χῶρο καί τόν χρόνο καί φτάνει ἕως ἐμᾶς καί ἐξακολουθεῖ νά μᾶς διδάσκει.

Τί ἔχουμε λοιπόν νά ποῦμε σήμερα γιά τήν τιμή ἀπέναντι σέ αὐτό τό γεγονός; Κατ' ἀρχάς, πῶς ὑπάρχει ἕνα εἶδος διαρκοῦς ὑπενθύμισης ὅτι ἡ Ἐκκλησία ἀναπτύσσει συστηματικά ἕναν θεσμό γιά νά ἀντεπεξέρχεται στούς πειρασμούς πού συναντᾷ. Ἦδη τό βλέπουμε στήν Πρώτη ἀκόμα Σύνοδο, τή Σύνοδο τῶν Ἀποστόλων, περίπου 15 χρόνια μετά τήν Ἀνάληψη καί τήν Πεντηκοστή, στήν ὁποία συζητήθηκε ὁ τρόπος μέ τόν ὁποῖο θά συνεχίσει νά ἐξαπλώνεται τό κίρυγμα τῆς Ἐκκλησίας. Ἀλλά καί στή συνέχεια, συνῆλθε πλῆθος τοπικῶν συνόδων γιά τήν ἀντιμετώπιση τῶν προβλημάτων πού ἀνέκυπταν. Μέχρι πού διαπιστώθηκε ὅτι κάποια ἀπό τά προβλήματα εἶχαν μεγαλύτερη ἔκταση, ὅποτε χρειάζοταν ἡ σύνθεσις τῆς σύναξης νά γίνη ἡ μεγαλύτερη δυνατή. Καί ἔτσι καταλήξαμε στόν θεσμό τῶν Οἰκουμενικῶν Συνόδων. Αὐτές καθόρισαν σέ ἕνα σημαντικό ποσοστό τή διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας καί τοὺς ὅρους τῆς πίστεως της.

Βέβαια, εἶναι ἀλήθεια ὅτι Οἰκουμενική Σύνοδος ἔχει πάνω ἀπό χίλια χρόνια νά συνέλθει. Ἔχουν ὅμως πολλές συγκληθεῖ πολλές τοπικές σύνοδοι καί πρόσφατα ἡ Ἁγία καί Μεγάλη Σύνοδος τῆς Ἐκκλησίας μας. Ἐξίσου σημαντικό εἶναι πῶς ὁ συγκεκριμένος θεσμός καθορίζει σέ μεγάλο βαθμό τή διοίκηση τῆς

Ἐκκλησίας, καθώς κατά κάποιο τρόπο μονιμοποιήθηκε σέ τοπικό ἐπίπεδο καί ἀποτελεῖ τόν κατ' ἐξοχὴν τρόπο λήψης ἐκκλησιαστικῶν ἀποφάσεων. Ἡ Ἐκκλησία μας εἶναι συνοδική καί ὅσο περισσότερο λειτουργεῖ συνοδικά, τόσο πιό πολύ φανερώνεται ἡ αὐθεντικότητα τῆς ζωῆς της.

Σχετικά μέ τήν παρουσία τοῦ συνοδικοῦ θεσμοῦ στήν Ἐκκλησία, συνήθως λησιμονοῦμε ὅτι τόσο στήν Ὑστερή Ἀρχαιότητα, ὅπου ἤδη οἱ δημοκρατικές παραδόσεις τῆς περιοχῆς τῆς Ἀνατολικῆς Μεσογείου εἶχαν ἀρχίσει νά ἀπονοῦν, ἀλλά καί στή συνέχεια, ὅταν πολιτειακά ἡ μοναρχία εἶχε πλέον ἐμπεδωθεί, ἡ Ἐκκλησία σταθερά καί σχεδόν ἀθόρυβα θέσπισε ἕναν συλλογικό τρόπο λήψης ἀποφάσεων, στόν ὁποῖο συνδυαζόταν ἡ βούληση τῶν πλειόνων, τῶν περισσοτέρων, ἀλλά ὄχι αὐταρχικά, μά μέ διαβούλευση, ἀνταλλαγὴ ἀπόψεων καί τελικά μέ τή σοφία της σύγκρασης τῶν θέσεων καί χάριν τῆς ἀλήθειας καί τῆς ἐνότητάς της. Συνήθως προβάλλονται ἡ νεωτερικότητα καί ὁ Διαφωτισμός ὡς γεννιήτορες τῶν σύγχρονων δημοκρατικῶν θεσμίσεων, ἀλλά λησιμονεῖται ὅτι ἡ ἐκκλησιαστική παράδοση διατήρησε γιά αἰῶνες τή σημασία τῆς συνοδικότητας, ὡς κεντρικῆς λειτουργίας ἑνός Σώματος καί μαζί ὡς σημεῖο καλλιέργειας ἑνός ἥθους, στό ὁποῖο τά πρόσωπα ἔχουν τή δυνατότητα νά ἐκφραστοῦν καί νά ἀντιμετωπίσουν ἀπό κοινοῦ τίς προκλήσεις τῆς ἐποχῆς τους.

Ἄς μὴ βιαστοῦμε μᾶλλον ὅμως νά μεμφθοῦμε τις θύραθεν τάσεις γιά αὐτή τή λησιμοσύνη. Τά ἀντανακλαστικά πού ἐπιδείχθηκαν ἀπό τοὺς κόλπους τοῦ ἴδιου τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος, πρὶν ἀπὸ μιά δεκαετία σχεδόν, ἐν ὧπεί τῆς πολυαναμενόμενης Ἀγίας καί Μεγάλης Συνόδου τῆς Ὁρθόδοξης Ἐκκλησίας, ἔδειξαν ὅτι ἐμεῖς οἱ ἴδιοι φροντίζουμε νά ἀπαξιῶνουμε πρῶτοι τοὺς θησαυροὺς πού προσφέρει ἡ Παράδοσί μας.

Ἐπιστρέφοντας στή Σύνοδο τῆς Νίκαιας, γνωρίζουμε ὅτι τό κεντρικό γεγονός πού τήν ἀπασχόλησε, ὑπῆρξε ἡ ἀντιμετώπιση τῆς διδασκαλίας τοῦ Ἀρείου. Μέ τήν εὐκολία τῆς χρονικῆς ἀπόστασης πού διαθέτουμε πλέον καί μέ ἀποκρυσταλλωμένα τή δογματική διδασκαλία τῆς Ἐκκλησίας, μποροῦμε νά ἀγανακτήσουμε μέ τήν ἀνέσπ' μας γιά ὅσους ἀκολουθοῦσαν τίς αἵρετικές κακοδοξίες καί νά ἀναρωτιόμαστε πῶς εἶναι δυνατόν νά ἐγκατέλειπαν τήν ἐκκλησιαστική ἄποψη καί νά ἀσπάζονται τίς θέσεις τοῦ Ἀρείου. Φαίνεται ὅμως ὅτι ἀγνοοῦμε πολλὰ πράγματα: ὅτι ὁ Ἀρείος ἦταν κληρικός, ὅτι εἶχε χάρισμα στόν λόγο καί στή γραφή (ἐπομένως ἦταν ἐλκυστικός), ὅτι τόν ἀκολούθησαν πολ-

λοιί χριστιανοί καί αυτό δημιουργούσε πολλές έντυπώσεις, ὅτι ὄχι λίγοι ἀξιωματοῦχοι (ἀκόμα καί στό παλάτι) συμμερίζονταν τίς θέσεις του, ὅτι φιλοσοφικά ταίριαζε μέ τήν ἐπιφανῆ γιά τήν ἐποχή πλατωνική φιλοσοφία, μέσῳ τοῦ σχήματος ἑνός ἀνώτερου καί ἑνός κατώτερου Θεοῦ, καί τό κυριότερο, ὅτι ἦταν περισσότερο προσιτή στήν ἀνθρώπινη διάνοια ἔναντι τοῦ σαφῶς δυσκολότερου τριαδικοῦ δόγματος. Ἀξίζει ἀπλῶς νά ἀναλογιστοῦμε ὅτι καί ὁ ὅρος τοῦ «ὁμοουσίου», πού προτάθηκε τότε γιά νά ἀποδώσει τήν ἀλήθεια τῶν πραγμάτων, ἔγινε μέ δυσκολία ἀποδεκτός ἀπό ὅλες τίς μερίδες, ὡς καινοφανής καί ἄγνωστος στήν ἐκκλησιαστική παράδοση.

Ποιό εἶναι λοιπόν τό σημαντικό, πού κατάφεραν νά διασώσουν οἱ Πατέρες τῆς Συνόδου, ἔναντι μιᾶς γοπητευτικῆς δοξασίας, πού σέ μερικές περιπτώσεις ἔγινε καί τοῦ συρμοῦ; Ἦταν ἀκριβῶς ἡ προοπτική τῆς σωτηρίας, ὅτι ὁ Θεός ἔγινε ἄνθρωπος γιά νά γίνει ὁ ἄνθρωπος θεός, ὅτι αὐτό πού δέν θά προσληφθεῖ (ἀπό τόν Θεό), δέν θά θεραπευτεῖ κιόλας¹. Πῶς μπορεῖ ἕνα κτίσμα νά ὁδηγήσει τήν ἀνθρωπότητα στόν Θεό; Ἡ σημασία τῆς σωτηρίας, τῆς θέωσης τοῦ ἀνθρώπου, ἦταν δηλαδή κεφαλαιώδους σημασίας γιά τή σκέψη τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀνθρώπων τῆς ἐποχῆς: αὐτή οὐσιαστικά καθόρισε καί τή στάση τους καί τίς ἀποφάσεις πού λήφθηκαν.

Ἀναρωτιόμαστε, ἀναπόφευκτα, ἂν στή σημερινή ἐποχή ὑπάρχουν κριτήρια αὐτοῦ τοῦ εἶδους; Ἄν ἀναλογιζόμαστε τό μέγεθος τῆς σωτηρίας, τήν οὐσία της ἢ ἂν ἔχουμε μιά περίπου μουσουλμανική ἀντίληψη γιά ἀνταμοιβές καί τιμωρίες, γιά κάποια μεταθανάτια καλοσπέραση καί φριχτά βασανιστήρια ἀπό τόν Θεό τῆς ἀγάπης καί τῆς εὐσπλαχνίας. Μέ δύο λόγια, ἂν αὐτό πού πιστεύουμε ἔχει οὐσιαστικό ἀντίκρισμα στήν καθημερινότητά μας.

Ἀλλά καί πέραν τοῦ ζητήματος τῆς σωτηρίας, οἱ ἀρειανιστικές ἀντιλήψεις εἶναι ἀλήθεια πῶς ἔχουν μιά δυναμική, ἡ ὁποία ἀπό πολλές πλευρές φτάνει καί στίς μέρες μας. Πόσοι, γιά παράδειγμα, συνάνθρωποί μας, καί μάλιστα ἀπό ἐκείνους πού ἀποδέχονται τήν ὑπαρξη τοῦ Χριστοῦ καί τό πέρασμά του ἀπό τή Γῆ, δέν τόν φαντάζονται σάν ἕναν καλό ἄνθρωπο, σάν κάποιο πολύ ἐνάρετο πού εἶπε σωστά πράγματα γιά τή ζωή μας, ἐνδεχομένως καί πολύ ἐπαιναστικά –ἀλλά πάντως ἄνθρωπο; Πόσοι δέν τόν δέχονται σάν ἕναν πολύ

¹ Πρβλ. Γρηγορίου Ναζιανζινοῦ, «Ἐπιστολή 101», PG 37, 181C: «τό γάρ ἀπρόσληπτον, ἀθεράπευτον, ὃ δέ ἴνωται τῷ Θεῷ, τοῦτο καί σφύζεται».

καλό δάσκαλο, μεγάλο φιλόσοφο, σπουδαίο κοινωνικό αναμορφωτή –άλλά άνθρωπο;

Κι αν αυτές οι στάσεις κυριαρχούν στην κοινωνία μας, πού θέλει όλα να φιλτράρει μέσα από τόν όρθο λόγο, από αποδείξεις και επιστημονικά κριτήρια, μήπως θά έπρεπε να μᾶς απασχολήσει κυρίως τό πόσο οι συμμετέχοντες στό ἐκκλησιαστικό σῶμα ειδικότερα, κατέχονται από ἓνα ἀνάλογο φρόνημα, κατά πόσο ἡ ἄγνοια τούς κρατᾶ μακριά από τή βίωση τοῦ μυστηρίου τῆς πίστεως. Δέν ἐννοοῦμε βέβαια ἐδῶ τή γνώση τοῦ δόγματος σέ ὅλες του τίς λεπτομέρειες καί στό σύνολο τῆς ἑκτασῆς του. Ἐκεῖ ὅλοι οι μὴ ειδικοί μπορεῖ νά ὑποπέσουμε σέ γνωστικά σφάλματα. Ἐννοοῦμε κατά βάση τό πόσο εἴμαστε ἔτοιμοι νά συν-μορφώσουμε τή ζωή μας στίς ἐπιταγές τοῦ Εὐαγγελίου, πόσο μποροῦμε νά τόν ἐμπιστευθοῦμε ὡς Θεό πού θεωρεῖ ἐφικτά ὅσα κηρύττει. Πόσο γιά παράδειγμα μποροῦμε νά κρατήσουμε λίγα ροῦχα (ὄχι ἓνα...) γιά μᾶς, γιά νά ντύσουμε μέ τούς ἄλλους πού ἔχουν ἀνάγκη, πόσο θά σκεφτοῦμε τίς δικές μας ἁμαρτίες προτοῦ λιθοβολήσουμε μέ ἔργα, μέ λόγια καί μέ τή διά-νοια τούς ἁμαρτωλούς, πόσο μποροῦμε νά τόν δοῦμε στό πρόσωπο τοῦ ἐλά-χιστου ἀδερφοῦ, τοῦ ἀδιάφορου, τοῦ συνηθισμένου καί τοῦ ἐνοχλητικοῦ – καί ὄχι τοῦ δικοῦ μας, τοῦ κολλητοῦ, τοῦ σπουδαίου πού εἴμαστε πρόθυμοι νά τοῦ κάνουμε «τεμενάδες», κατά τό κοινῶς λεγόμενο.

Μήπως ὅλα αὐτά τά βλέπουμε γιά κάποιους ἄλλους, γιά κάποιους «τέλειους» –σάν νά μὴν τά ζήτησε ὁ ἴδιος ὁ Θεός, πού γνωρίζει καρδιές καί διάνοιες, σάν νά μὴν τά θέλησε ὁ Θεός πού ἔγινε ἄνθρωπος καί ἔνωσε τήν ἀνθρώπινη φύ-ση, ἀλλά κάποιος πού ἦταν ὁ ἴδιος καλός καί ἀπλῶς νόμισε ὅτι ἀπλῶς ἔτσι θά γίνουμε κι ἐμεῖς καλοί; Μήπως κατά βάθος συμεριζόμαστε τήν ἀπαξίωση γιά αὐτούς τούς ἀφελεῖς καί ἰδεολόγους πού «πᾶνε μέ τόν σταυρό στό χέρι», ἐνῶ ἐμεῖς παραμένουμε ἀπρόθυμοι νά ἀφεθοῦμε στό μυστήριό τοῦ Σταυροῦ καί στή χαρά τῆς διακονίας, ἐπειδή κατά βάθος τά θεωροῦμε πράγματα ἀνε-δαφικά; Ἄν θέλουμε νά ἀπαντήσουμε μέ εὐλικρίνεια στό ἐρώτημα τοῦ Ἰησοῦ: «καί ἐσεῖς ποιός λέτε ὅτι εἶμαι ἐγώ;»² θά πρέπει νά ἐξετάσουμε πολύ σοβαρά τόν τρόπο τοῦ βίου μας, προτοῦ τόν ἀνακηρύξουμε Θεό.

Μία ἄλλη κορυφαία ἀπόφαση πού λήφθηκε στή Νίκαια ἀφοροῦσε τόν ἑορτασμό τοῦ Πάσχα. Κατά κάποιο τρόπο ἔλαβε μία ἐπικαιρότητα στή σημε-

² Βλ. *Ματθ.* 16, 15: «Ὑμεῖς δὲ τίνα με λέγετε εἶναι;».

ρινή συγκυρία, αλλά φοβᾶμαι πώς αυτό συμβαίνει για άτυχεῖς λόγους. Ἐκείνο λοιπόν πού ἀποφασίστηκε τότε ἦταν ὁ ἐνιαῖος τρόπος ἐορτασμοῦ, μέ βάση αὐτό πού θά καθόριζαν οἱ ἀστρονόμοι, οἱ ἐπιστήμονες δηλαδή τῆς ἐποχῆς. Σταμάτησε ἔτσι μία συζήτηση πού ταλαιπώρησε τήν Ἐκκλησία γιά 200 περίπου χρόνια.

Αὐτό πού μάλλον ἀξίζει νά κρατήσουμε, εἶναι ἡ ἐπιθυμία γιά τή φανέρωση τῆς ὁρατῆς ἐνότητας στήν Ἐκκλησία, μέσα ἀπό τόν κοινό ἐορτασμό μᾶς μεγάλης γιορτῆς, τῆς μεγαλύτερης. Φρόντισε γιά αὐτό ὁ Μ. Κωνσταντῖνος, ὁ πρωτεργάτης τῆς Συνόδου καί ὁ ἐργάτης γενικά τῆς ἐνότητας μέσα στήν Ἐκκλησία.

Ἄς σταθοῦμε ὅμως σέ ἕνα γεγονός σχετικό καί χαρακτηριστικό, πού προηγήθηκε βέβαια τῆς Συνόδου. Κάποια στιγμή, γύρω στό 160, ἡ ἐμβληματική φυσιογνωμία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Σμύρνης, ὁ ὑπερήλικας Ἐπίσκοπός της ἅγιος Πολύκαρπος, μετέβη στή Ρώμη γιά νά συζητήσει τό θέμα τῆς ἡμέρας τοῦ ἐορτασμοῦ τοῦ Πάσχα μέ ἕναν ἄλλο Ἅγιο, τόν Πάπα Ἀνίκητο. Οἱ Ἐκκλησίες τῆς Μ. Ἀσίας τότε, ἀκολουθώντας τήν παράδοση πού διαμορφώθηκε ἀπό τόν Εὐαγγελιστή Ἰωάννη, γιόρταζαν τό Πάσχα τή 14η ἡμέρα τοῦ ἐβραϊκοῦ μήνα Νισάν, ἐνῶ οἱ ὑπόλοιπες Ἐκκλησίες τήν ἐπόμενη Κυριακή. Οἱ δύο ἀρχιερεῖς συζήτησαν ἐκτενῶς, ἀλλά ὁ καθένας θέλησε νά παραμείνει πιστός στή δική του παράδοση. Αὐτό δέν ἐμπόδισε ὅμως τή δημιουργία ἐνός θερμοῦ καί ἀδελφικοῦ κλίματος ἀνάμεσά τους. Μάλιστα, πρωτοῦ ἀναχωρήσει ὁ Πολύκαρπος λειτούργησε ὡς προεστώς στή Θ. Εὐχαριστία, μετά ἀπό τήν ἐπιμονή τοῦ Ἀνικίτου.

Ἀξιοσημεῖωτο εἶναι ὅμως καί τό τέλος του ἁγ. Πολυκάρπου. Λίγα χρόνια μετά τήν ἐπιστροφή του στή Σμύρνη, ἕνας ζηλωτής χριστιανός ὀνόματι Κόϊντος προκάλεσε τίς ρωμαϊκές ἀρχές, παρά τίς ἀντιρρήσεις του Πολυκάρπου, καί ξέσπασε διωγμός. Ὁ ἴδιος ὁ Κόϊντος δεΐλιασε καί ἀπέφυγε τό μαρτύριο θυσιάζοντας στά εἶδωλα. Ὁ Πολύκαρπος ὅμως μαρτύρησε³.

Πρωτοῦ κλείσουμε ὅμως τήν ἀναφορά στόν ἐορτασμό τοῦ Πάσχα, ἅς δοῦμε καί μία ἄλλη πτυχή του. Γνωρίζουμε ὅτι ὁ προσδιορισμός τῆς ἡμερομηνίας τῆς γιορτῆς ἔχει νά κάνει μέ τήν πανσέληνο πού συμβαίνει μετά τήν ἐαρινή ἰσημερία. Ἡ Α΄ Οἰκουμενική Σύνοδος ὄρισε φυσικά ὁ ὑπολογισμός νά γίνεται μέ βάση τήν πραγματική πανσέληνο. Σήμερα ὅμως ὁ ὑπολογισμός μας γίνεται μέ

³ Βλ. *Μαρτύριον Πολυκάρπου*, PG 5, 1032D. Παναγιώτη Χρήστου, *Ἑλληνική Πατρολογία*, τόμ. Β'. Κυρομάνος, Θεσσαλονίκη 2005, σ. 441.

βάση τούς αστρονομικούς πίνακες που παρουσιάζουν πλέον απόκλιση κατά 5 ημέρες, οι οποίες θα αυξάνονται βέβαια στο μέλλον⁴. Καί αυτά όλα πέραν τῆς ἐγνωσμένης χρήσης τοῦ παλαιοῦ, δηλαδή τοῦ Ἰουλιανοῦ ἡμερολογίου. Ἀξίζει μᾶλλον νά ἀναρωτηθοῦμε, ἂν ὁ ρεαλισμός καί ἡ ἐμπιστοσύνη πού ἔδειξαν οἱ Πατέρες τῆς Συνόδου, μέ τήν ἐμπιστοσύνη στήν ἐπιστημονική γνώση τῆς ἐποχῆς τους καί τί συναφῆ ἀνάθεση τοῦ παραπάνω προσδιορισμοῦ στήν Ἐκκλησία της Ἀλεξάνδρειας (λόγω τῆς παρουσίας της στήν κέντρο τῆς αστρονομικῆς γνώσης τῆς ἐποχῆς), ἔχουν κάποια παρουσία καί σημασία σήμερα.

Ὁ σύγχρονος κόσμος χαρακτηρίζεται ἀπό πολυπλοκότητα καί ποικιλία ἀπειλῶν. Ὁ ἐκκλησιαστικός λόγος καλεῖται νά ἀντιμετωπίζει ἕνα σύνολο ἀπό προκλήσεις, πολλές ἀπό τίς ὁποῖες σχετίζονται μέ γνωστικές ἐξειδικεύσεις. Ἡ συνοδική παρουσία τῆς Ἐκκλησίας, σέ ὅλα τά δυνατά ἐπίπεδα, καθίσταται ἀπό τά πράγματα ἀπαραίτητη τόσο γιά τήν κατανόηση ὅσο καί γιά τήν ἀντιμετώπιση τῶν προκλήσεων αὐτῶν. Οἱ φόβοι σχισμάτων πάντοτε εἶχαν τί δική τους παρουσία, ἀλλά δέν μποροῦν νά ἀναστεῖλουν τί λειτουργία, τί δυναμική καί τίς προοπτικές πού ἐμπεριέχει αὐτή ἡ δωρεά τῆς συλλογικῆς ἀπόφασης, πού προσφέρει ἡ παράδοσή μας, γιά νά μπορέσει τό ἐκκλησιαστικό σῶμα νά ἀπεγκλωβιστεῖ ἀπό ἄγωνα διλήμματα καί νά διατηρήσει τόν βηματισμό του στήν Ἱστορία – εἰδικότερα ἐν ὄψει τοῦ μεγάλου πειρασμοῦ τῆς κρίσης ἐνότη-
τας πού ταλανίζει στίς μέρες μας τήν ἀνά τόν κόσμο Ὁρθοδοξία. Μακάρι οἱ θησαυροί τοῦ παρελθόντος μας νά συνεχίσουν νά μᾶς ἐμπνέουν στήν οὐσία τους καί ὄχι κατ' ὄνομα καί ἐπιφανειακά.

⁴ Αὐτό συμβαίνει ἐπειδή καί σήμερα χρησιμοποιοῦνται οἱ πίνακες τῶν πανσελίνων τοῦ Πάσχα, (Πασχάλιοι πίνακες) πού κατάρτισαν οἱ Ἀλεξανδρινοί ἀστρονόμοι μέ βάση τόν κύκλο του Μέτων. Ὁ Μέτων ἦταν Ἀθηναῖος ἀστρονόμος τοῦ 5ου π.Χ. αἰῶνα καί εἶχε ἀνακαλύψει ὅτι 235 σεληνιακοί μῆνες ἰσοδυναμοῦν μέ 19 ἡλιακά ἔτη. Αὐτό ὅμως δέν εἶναι ἀπόλυτα ἀκριβές, μέ ἀποτέλεσμα νά δημιουργεῖται μιά μικρή χρονική ἀπόκλιση (σφάλμα), πού συσσωρεύεται πλέον σέ 5 ημέρες (περίπου ἰσοδυναμεῖ μέ 1 ἡμέρα κάθε 300 χρόνια).